

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2018

Nikola Voráčová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Soukromí zemědělci za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949–1960)

Bakalářská práce

Autor: Nikola Voráčová
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví – historie
Forma studia: prezenční
Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Hradec Králové, 2018

Zadání bakalářské práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Nikola Voráčová

Studium: F15BP0187

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví - historie

Název bakalářské práce: Soukromí zemědělci za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949 - 1960)

Název bakalářské práce AJ: Private Farmers in the Selected Villages in the District of Pardubice during Collectivization (1949 - 1960)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude zkoumat soukromé zemědělství na Pardubicku v letech 1949-1960. Téma bude zpracováno na základě výzkumu archivní dokumentace v SOKA Pardubice, odborné literatury a regionálního tisku.

Petr BLAŽEK - Karel JECH - Michal KUBÁLEK, Akce "K". Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. Praha 2010. SKOPALOVÁ Marie, Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v padesátých letech 20. století. In: Sborník prací východočeských archivů / Zámorsk : Státní oblastní archiv v Zámorsku 11, (2007,) s. 93-120. JECH Karel, Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha 2008. Jan DOLEŽAL - Josef KMONÍČEK - Jiří PEKÁREK, Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949-1960. Hradec Králové 1987.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ondřej Felcman, CSc.

Oponent: PhDr. Tomáš Hradecký, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 3.12.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 9. července 2018

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Ondřeji Felcmanovi, CSc. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a také času, který mi věnoval. Mé poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu Pardubice za vstřícnost a ochotu. Můj velký dík patří též mé rodině a přátelům, a to za jejich trpělivost i podporu.

Anotace

Nikola Voráčová, *Soukromí zemědělci za kolektivizace ve vybraných obcích Pardubicka (1949–1960)*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2018, 42 s., Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá soukromým zemědělstvím na Pardubicku v letech 1949–1960 a popisuje situace, které komunistický režim samostatně hospodařícím vytvářel. Pro objasnění právního rámce se práce soustředí i na vybrané právní regulace ovlivňující soukromý sektor zemědělství. Práce poukazuje na změny v chování komunistického režimu vůči soukromým zemědělcům v jednotlivých etapách kolektivizace, věnuje se také specifické skupině velkých hospodářů, kteří byli označeni za nepřátelé vesnice. Řeší problematiku dodávkové povinnosti zemědělců vůči státu a následné represe související s jejich neplněním.

Klíčová slova: jednotné zemědělské družstvo, kolektivizace, Pardubicko, venkov, vesnický boháč, 1949-1960

Annotation

Nikola Voráčová, *Private Farmers in the Selected Villages in the District of Pardubice during Collectivization (1949–1960)*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2018, 42 pp., Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with the private agriculture in the District of Pardubice between 1949 and 1960 and it describes situations that the private farmers were forced to face due to the communistic regime. To clarify the legal framework, the thesis focuses on selected legal regulations that impacted the private agriculture. The thesis analyses the changes of the communist regime attitude towards private farmers in individual phases of collectivization, it also describes the specific group of farmers, who were called the “village enemies”. The thesis also deals with the duty of the farmers to supply the state and the consequent repressions.

Keywords: collective farms, collectivization, district of Pardubice, countryside, village richman, 1949-1960

Obsah

Seznam zkratk.....	8
Úvod	9
1. Politika KSČ vůči venkovu do roku 1948.....	12
1.1. Košický vládní program.....	12
1.2. KSČ bojuje o vliv na venkově	13
1.3. Ďurišovy zákony	14
2. Vybrané právní regulace ovlivňující zemědělství.....	16
2.1. Právní regulace ovlivňující zemědělství do roku 1948.....	16
2.2. Právní regulace ovlivňující zemědělství po únoru 1948.....	18
3. Situace soukromého zemědělství v okrese Pardubice do roku 1948	23
4. Situace v okrese Pardubice po roce 1948.....	24
4.1. Vesnický boháč.....	24
4.2. Rozpisové dodávky.....	30
4.3. Změna v chování k soukromému sektoru v letech 1953–1955.....	32
4.4. Nová vlna kolektivizace.....	34
Závěr.....	38
Seznam pramenů a literatury	40
Písemné prameny.....	40
Tištěné prameny.....	40
Literatura.....	41

Seznam zkratek

ČSL – Československá strana lidová

ČSSS – Československé státní statky

JHP – jednotný hospodářský plán

JNV – jednotný národní výbor

JZD – jednotné zemědělské družstvo

MNV – místní národní výbor

ONV – okresní národní výbor

SNP – Slovenské národní povstání

SNR – Slovenská národní rada

SOkA Pardubice – Státní okresní archiv Pardubice

STS – státní traktorová stanice

ZLH – zemědělství a lesní hospodaření

Úvod

Bakalářská práce se primárně zabývá situací soukromě hospodařících zemědělců v letech 1949–1960 v okrese Pardubice v jeho tehdejší rozloze. Téma jsem si vybrala proto, že je aktuální, má přesah do dnešních dní, neboť má, dle mého názoru, stále vliv na dnešní život lidí na vesnici. Téma jsem si zvolila také proto, že k prostoru vesnice mám blízko, má rodina sídlí v jedné vesnici již přes 300 let, dotkla se jí kolektivizace i v rovině trestní a také nucené vystěhování a obsazení hospodářství ČSSS. Cílem práce je přiblížit jednotlivé problémy, se kterými se musel soukromě hospodařící zemědělec vypořádat v letech kolektivizace. Při své práci jsem postupovala tak, že jsem v SOkA Pardubice prostudovala množství archiválií z fondu JNV Pardubice 1949–1954, ONV 1954–1960, OV KSČ a fondů některých MNV, dále *Vesnické noviny Pardubicka* a dobovou literaturu. Při výzkumu jsem narazila na mnoho konkrétních případů, které mi posloužily k tomu, abych na nich ukázala obecné znaky života tehdejšího soukromě hospodařícího zemědělce.

Pro uvedení do tématu se v první kapitole zabývám politikou KSČ vůči venkovu do roku 1948, v první podkapitole se věnuji několika pasážím Košického vládního programu, které měly později vliv na směřování zemědělství v Československu. V další podkapitole nastiňuji, jak KSČ bojovala o svůj vliv na venkově; obsahem třetí podkapitoly jsou Ďurišovy zákony. Druhá kapitola se zabývá vybranými právními normami, které ovlivňovaly soukromé zemědělce od roku 1945. Kapitulu jsem zařadila proto, abych objasnila, které zákony měly přímý vliv na dění na vesnici v dané době. Je rozdělena do dvou podkapitol, v nichž jsou pojednány normy z období před rokem 1948 a po roce 1948. Hlavním pramenem byla publikace *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945–2004. Právně normativní pohled od Zdeňka Hruby*.¹ Na základě jejích údajů jsem následně dohledávala a studovala jednotlivé zákony a podstatné informace zachytila v textu bakalářské práce. Třetí kapitola krátce pojednává o situaci v zemědělství před rokem 1948. Čtvrtá kapitola je stěžejní, má největší rozsah a věnuje se soukromému zemědělství po roce 1948. Je v kontrastu k předchozím kapitolám, které jsou zaměřené na obecnější fakta, která jsou důležitá právě pro lepší pochopení případů zmíněných ve čtvrté kapitole. Do první podkapitoly jsem zařadila téma sedláků, kteří byli komunistickým režimem hanlivě

¹ Zdeněk HRABA, *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945–2004. Právně normativní pohled*, Praha 2013.

nazývání „kulaci“ či „vesničtí boháči“. K těmto hospodářům se režim choval specificky jako k „třídním nepřátelům“, proto jsem toto téma vyčlenila do zvláštní podkapitoly. Zmíněny jsou i štvavé kampaně v novinách a vztah velkých hospodářů k JZD. Ve druhé podkapitole se věnuji rozepisování dodávkových úkolů a následným problémům s jejich neplněním. Třetí podkapitola se zabývá změnami v postavení soukromých zemědělců v době krize kolektivizace mezi lety 1953–1955, kdy se dbalo na zlepšení postavení lidí pracujících v zemědělství, a to i soukromě hospodařících. Čtvrtá podkapitola se věnuje etapě z let 1955–1960, jejímž cílem bylo dobudování socialistické vesnice. Tlak na vstup do JZD se tehdy znovu zvýšil, ale už nebyl takový jako v první polovině 50. let. V této podkapitole se zabývám také fenoménem nucených pachtů, které byly využívány již od roku 1947 a režim se jimi snažil řešit množství neobdělávané půdy a nedostatek lidí v zemědělství. V neposlední řadě se nucené pachtování staly nástrojem, jak soukromému zemědělci ztížit hospodaření tak, aby už nebylo únosné a on vstoupil do JZD.

Za základní literaturu k hospodářským dějinám považuji 2. díl rozsáhlé, synteticky pojaté, práce o hospodářských a sociálních dějinách Československa v poválečném období, z níž jsem využila poznatků týkajících se zemědělství.² Cennou byla také Pernesova studie o kolektivizaci zemědělství v Československu, poskytující důležité informace o změnách v politice KSČ vůči zemědělcům v jednotlivých fázích kolektivizace.³ Jiným potřebným zdrojem informací k tématu je monografie vydaná Ústavem pro studium totalitních režimů,⁴ kde se nachází práce autorského kolektivu rozdělené do tematických celků. Z celého díla lze načerpat mnoho podrobných informací k jednotlivým dílčím problémům z různých úhlů pohledu. Významným autorem a znalcem československého venkova, jenž se zabýval kolektivizací a mimo jiné represemi vůči velkým hospodářům a jejich rodinám, byl Karel Jech. V jeho knize⁵ najdeme také přílohu, která edituje dobové dokumenty.

Ve své práci jsem čerpala i z dobové literatury, kde je nutné brát v potaz, že její psaní bylo ovlivněno režimem a některé informace jsou zkreslené. O zásobovací situaci

² Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 1918–1992. 2. díl, Období 1945–1992*, Brno 2009.

³ Jiří PERNES, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

⁴ Jaroslav ROKOSKÝ-Libor SVOBODA (eds.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013.

⁵ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha, 2008.

na Pardubicku v roce 1947 jsem čerpala z práce Jaroslava Jeníčka⁶ a dále z knihy Karla Kaplana.⁷ Vybrané dokumenty k zemědělské politice KSČ je možno prostudovat v edici⁸ vydané jako studijní materiál pro pracovníky v zemědělství. Z každého díla jsem musela pečlivě vybírat informace týkající se soukromého zemědělství, neboť jsou k dostání spíše práce věnující se tématu kolektivizace, zakládání JZD, anebo perzekuce velkých sedláků.

⁶ Jaroslav JENÍČEK – Josef KMONÍČEK, *Léta 1947, 1948 na Pardubicku*, Pardubice 1968.

⁷ Karel KAPLAN, *Až k vítězství hradeckého programu, Příspěvky k dějinám rolnického hnutí v letech 1945 až 1948 ve východních Čechách*, Havlíčkův Brod 1962.

⁸ *Studijní materiál vybraných stranických usnesení v zemědělské politice KSČ*, Praha 1975.

1. Politika KSČ vůči venkovu do roku 1948.

1.1. Košický vládní program

Košický vládní program přijala nová československá vláda v Košicích dne 5. 4. 1945 dle návrhu, který připravilo moskevské vedení KSČ s přihlédnutím k předchozím mezinárodním dohodám londýnské vlády, požadavkům domácího odboje a výsledkům Slovenského národního povstání. Program stanovoval nové priority a nastavoval, kam se bude Československá republika dále ubírat.⁹

Na oblast agrární měly vliv kapitoly IX, X, XI. V kapitole IX. Bylo řečeno, že *„Vláda požeň s veškerou rozhodností před soud zrádce z řad bankovních, průmyslových a zemědělských magnátů, kteří za německé nadvlády pomáhali v bankovních, průmyslových, obchodních, zemědělských podnicích a hospodářských organizacích všeho druhu německému drancování a německému vedení války“*.¹⁰ Tento program se stal podkladem pro konkrétní právní nařízení, na jejichž základě došlo ke konfiskaci velkých hospodářství a zemědělských usedlostí. Často nevinní lidé byli vyhnáni z usedlostí a půdy, kde jejich předci po staletí pobývali. V X. kapitole se hovoří takto: *„Do družstevních podniků a organizací všeho druhu (zemědělských, konzumních, peněžních atd.) bude dosazena dočasná správa, dokud samo členstvo dotyčného družstva nebude mít možnost demokratickou cestou zvolit si správu novou. Dočasnou národní správu určuje příslušný národní výbor (na Slovensku v důležitých případech Slovenská národní rada) při aktivní účasti členů družstva“*.¹¹

Kapitola XI. propagandisticky hovoří o volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po provedení nové pozemkové reformy. Hovoří o zřízení Národního pozemkového fondu, kam bude umístěn zkonfiskovaný veškerý v programu vyjmenovaný majetek. Konfiskace bude provedena bez náhrady. Zemědělská půda bude následně přerozdělena do rukou domkářů, malých a středních rolníků a zemědělských dělníků, přednost bude dána těm, kteří se zapojili do národně osvobozenického hnutí. Na účely zvelebení zemědělství má být brána mírná úplata za půdu, která je přidělena dotyčnému do úplného vlastnictví. Částka nemá převyšovat průměrnou hodnotu jednorocní až dvourocni sklizně a konkrétní suma bude vyměřena podle bonity půdy a

⁹ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 1918-1992. 2. díl, Období 1945-1992*, Brno 2009, s. 66.

¹⁰ *Košický vládní program*, s. 7-8, dostupné online (http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf), [citováno k 12. 4. 2018].

¹¹ *Tamtéž*, s. 9.

rozdělena na splátky, které musí být zaplacený v horizontu až patnácti let. V určitých případech mohlo být od úplaty upuštěno.¹²

Z vybraných pasáží Košického vládního programu je zřejmé, že se již na začátku roku 1945 uvažovalo o jistém zasahování do samosprávy zemědělských organizací a určitým omezování pozemkového vlastnictví. Zmínka o družstevních organizacích byla v programu také proto, že kolektivní forma hospodaření měla na území Československa velkou tradici již z doby Rakouska-Uherska a byla vždy oblíbená a lidmi využívána, neboť pro ně byla výhodná a pro život na venkově byla tato forma spolupráce usnadňující.¹³

1.2. KSČ bojuje o vliv na venkově

Před druhou světovou válkou se KSČ prezentovala jako strana, která hájí zájmy nejchudších vrstev, hlásá socialistickou revoluci a československý stát označuje za imperialistický a vykořisťovatelský, ale již roce 1945 byla rétorika KSČ zcela opačná.¹⁴ Začala se profilovat jako strana státotvorná a usilovala o získání podpory napříč všemi vrstvami obyvatelstva. Zejména se snažila zaujmout bývalé voliče zakázané Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, což by se jí jako straně dělnické, která by jako cíl své politiky nabízela založení kolchozů po vzoru SSSR, nikdy nemohlo podařit.¹⁵ Komunisté ujišťovali občany, že se žádné kolchozy zakládat nebudou, že Československo půjde k socialismu jinou, svou vlastní specifickou cestou.¹⁶ KSČ navazovala svou politikou na programové koncepty třicátých i válečných let a v určitém časovém úseku věřila tomu, že se tu zrodí osobitá radikální varianta evropského sociálně demokratického státu.¹⁷

Na dožínkové slavnosti v Buřtěhradě dne 19. 8. 1945 Klement Gottwald přímo pronesl: „*Strařili Váš, že nová vláda, v níž budou komunisté, vám sedlákům vezme půdu a bude vás nutit do kolchozů. Vy sami jste se však mohli přesvědčit a v budoucnu se*

¹² Kořický vládní program, s. 10, dostupné online (http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf), [citováno k 12. 4. 2018].

¹³ Zdeněk HRABA, *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945–2004. Právně normativní pohled*, Praha 2013, s. 33. Další informace k historii družstevnictví v Československu Iľona BAŽANTOVÁ, *Družstevní a svépomocné koncepce v českém ekonomickém myšlení. Vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do roku 1948*, Praha 2002.

¹⁴ Jiří PERNES, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960*, in: Forum Historiae, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

¹⁵ Jiří PERNES, *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013, s. 33–45.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 6.

¹⁷ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 28.

ještě přesvědčíte, že nová vláda právě zásluhou komunistů vám nejen že nic nebere, nýbrž dává“.¹⁸ V podobném duchu vystoupil na VIII. sjezdu Komunistické strany v březnu 1946 Josef Nepomucký a pronesl projev, ve kterém znovu ubezpečil majitele zemědělské půdy, že soukromého vlastnictví půdy českých rolníků, kteří na své půdě pracují, se komunisté nedotknou.¹⁹ Dále slíbil podporovat mechanizaci venkova a vyřešit další problémy, které rolníky trápily, jako například zaknihování a předání majetku přidělcům, zavedení odstupňované zemědělské daně či snížení pachtovného.²⁰ Komunistická strana si těmito sliby mimo jiné získávala vliv mezi rolnickým lidem před květnovými volbami roku 1946, kdy komunisté krátce před volbami rozdávali na venkově, zvláště v pohraničí, dekrety o přidělu půdy a prezentovali to jako výsledek své politiky.²¹ Proto nejlepších výsledků ve volbách dosáhla KSČ v severozápadním pohraničí a na dalším území bývalých tzv. Sudet, tj. v některých oblastech východních a jižních Čech a jižní Moravy.²²

1.3. Ďurišovy zákony

Na podzim 1946 vydalo Ministerstvo zemědělství, jehož ministrem byl v letech 1945–1951 jeden z představitelů KSS Julius Ďuriš, připravené tzv. Hlavní zásady nových zákonů. Právní předpisy vzešlé z těchto zásad jsou známé jako tzv. Ďurišovy zákony.²³ Schválené zásady směřovaly k provedení šesti významných úprav, a to

1. revizi předválečné pozemkové reformy, která se uskutečnila zákonem č. 142/1947 Sb.;
2. technicko-hospodářské úpravy pozemků, jejichž provedení bylo dáno zákonem č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků, který je též znám jako scelovací zákon;
3. novou úpravu myslivosti, která byla zařízena zákonem č. 225/1947 Sb.;
4. zaknihování přídělů ze zkonfiskovaného a jiného zemědělského majetku;

¹⁸ Klement GOTTWALD, *Boj o chléb vítězně skončen. Projev na dožínkové slavnosti v Buštěhradě*, in: Deset let: sborník statí a projevů 1936–1946. Praha, 1949, s. 394.

¹⁹ J. PERNES, *Kolektivizace ...*, in: Forum Historiae, 2016, roč. 10, č. 1, s. 6, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

²⁰ *Tamtéž*.

²¹ Vít SMETANA – Jiří KOCIÁN (ed.), *Květnové volby 1946 a jejich domácí i mezinárodněpolitické důsledky*, in: Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří, Praha 2014, s. 10.

²² Jakub CHARVÁT, *Analýza průběhu a výsledku voleb do Národního shromáždění konaných v roce 1946*, in: Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří, Praha 2014, s. 44.

²³ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 34.

5. přijetí zákona o zajištění zemědělského výrobního plánu, který byl zajištěn vládním nařízením č. 28/1947 Sb., o rozvržení úkolů, vyplývajících z dvouletého hospodářského plánu, zákonem č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu a také vládním nařízením č. 189/1947 Sb., o rozvržení úkolů, vyplývajících z dvouletého hospodářského plánu na rok 1947/1948;
6. přijetí zákona o úpravě dědění zemědělských podniků při pozůstalostním řízení a o zabrání drobení půdy, což bylo řešeno zákonem č. 139/1947 Sb.²⁴

V těchto zásadách prezentovala KSČ svůj agrární program a nestandardně ho prezentovala lidem na vesnicích, mimo jiné prostřednictvím letákových akcí, čímž iniciovala masy rolníků, které vytvářely tlak, jehož KSČ využívala k prosazení svých návrhů. Na tuto skutečnost poukazovali členové ostatních stran Ústavodárného národního shromáždění. Příkladem je kritické vystoupení poslance za národní socialisty, dr. Vladimíra Krajiny, na plénu ÚNS RČS 11. prosince 1947, v němž konstatoval, že venkov je zneklidněn informacemi o změnách, které mají nastat. Informace se však k občanům dostaly skrz letáky dříve, než došlo k jakémukoliv projednání mezi ministerstvy, ve vládě či v parlamentu.²⁵

Ministr zemědělství Ďuriš na shromáždění rolníků z východních Čech 4. dubna 1947 vystoupil se souborem požadavků, které jsou známé pod názvem Hradecký program.²⁶ Karel Kaplan ve své knize z roku 1962 hovoří o Hradeckém programu jako o „souhrnu požadavků k dalšímu rozvíjení zemědělské výroby u drobných a středních rolníků“.²⁷ Hradecký program byl pro KSČ pokračováním návrhů šesti zákonů, které bylo z jejich pohledu nutno popularizovat. Komunisté z místních organizací iniciovali vznik rolnických komisí a chápali boj o Hradecký program jako boj o středního rolníka, který měl být rozhodující v porážce buržoazie.²⁸ V programu se mimo jiné mluví o omezené výměře půdy, kterou by vlastnila jedna rodina, a to na 50 h, půda nad touto hranicí a půda, kterou rodina dlouhodobě pronajímá, bude vykoupena a rozdělena mezi

²⁴ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 34.

²⁵ *Tamtéž*, s.35.

²⁶ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 180.

²⁷ Karel KAPLAN, *Až k vítězství hradeckého programu, Příspěvky k dějinám rolnického hnutí v letech 1945 až 1948 ve východních Čechách*, Havlíčkův Brod 1962, s. 44.

²⁸ *Tamtéž*.

menší rolníky.²⁹ V již existujících zemědělských družstvech chtěla KSČ zamezit rozhodujícímu vlivu bohatých sedláků, proto zavedla, že při hlasování bude mít každý člen jeden hlas a nebude záležet na hodnotě vloženého podílu, jako to bylo dosud. Program hovoří o dalších libivých věcech, například o sloučení daní, které rolníci platili, na jednu zemědělskou daň, o daňovém zvýhodnění pro malé a střední rolníky, rozšíření nemocenského, starobního a invalidního pojištění a v neposlední řadě o podpoře zemědělského školství.³⁰ Československá strana lidová reagovala na Hradecký program v červenci 1947 na slavnosti v Pardubicích vyhlášením tzv. Kunětického programu, ve kterém se stavěla proti dalšímu pokračování pozemkové reformy.³¹

Do sporů o venkov zasáhl velkou měrou nepředvídatelný přírodní faktor, a to mimořádné sucho a jím způsobená neúroda v roce 1947. Zemědělci ve snaze zachovat si potraviny pro sebe reagovali na malou úrodu omezováním dodávek státu, státní orgány musely přistoupit k opětovnému rozšíření lístkového systému, například na brambory, které se od roku 1946 již prodávaly volně. Došlo k rozbujení černého trhu a k otevírání nůžek mezi cenami potravin na černém trhu a cenami úředně stanovenými.³² V září 1947 vláda jednomyslně schválila návrh komunistických ministrů na to, že stát poskytne rolníkům mimořádné příplatky k výkupním cenám zemědělských produktů a náhradu škody těm rolníkům, kterým sucho zničilo veškerou úrodu.³³

2. Vybrané právní regulace ovlivňující zemědělství

Státní orgány a justice potřebovaly i za komunistického režimu právní normy, podle kterých se měly řídit, proto pro uskutečnění plánů na přeměnu československého venkova bylo nejprve nutné vytvořit vhodný legislativní rámec. Ten byl pomalu připravován již od konce druhé světové války a po únorovém převratu byl dále upravován tak, aby mohl být využit při přestavbě československé vesnice. Zákony byly často koncipovány tím způsobem, aby si je mohly státní orgány vyložit tak, jak bylo pro ně v dané situaci výhodné.

2.1. Právní regulace ovlivňující zemědělství do roku 1948

Zákony přijímané v letech 1945–1947 se nesly v duchu socialismu, na kterém mezi stranami Národní fronty panovala shoda. Ferdinand Peroutka v roce 1946 řekl: „*Cesta*

²⁹ *Tamtéž.*

³⁰ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 181.

³¹ *Tamtéž.*

³² *Tamtéž*, s. 183.

³³ *Tamtéž*, s. 184.

do budoucna vede jen branou socialismu“.³⁴ Nemělo se jednat o přechod ke stalinistickému modelu hospodářství, ale o vytvoření smíšené ekonomiky a novou variantu sociálního státu. V tomto období ještě nedocházelo k centralizované podpoře kolektivních forem zemědělství. Byly vytvořeny pozemkové zdroje státu provedením konfiskací a revizí první pozemkové reformy. S tím souvisí rozsáhlé přesuny ve vlastnictví zemědělské půdy, kterému se dostalo značné podpory mezi lidmi.³⁵

Zákon č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského plánu přijatý 1. dubna 1947, byl jedním ze šesti Ďurišových zákonů. Na základě tohoto zákona bylo možné vesnickým boháčům odebírat hospodářské stavby a výrobní prostředky, které nebyly zcela využité, aby mohl být veřejnosti plně k dispozici jejich potenciál. Zákon také hovoří o tom, že hospodáři, který záměrně nebo z nedbalosti neobdělá všechnu svou ornou půdu, může MNV určit výpomoc, anebo na tři hospodářská léta přikázat neobdělanou půdu jinému hospodáři do povinného pachtu. Nový hospodář musel na této přidělené půdě hospodařit a měl být vybrán tak, aby ji mohl obstarat vlastními pracovními silami a aby jeho stávající hospodářství nepřišlo k újmě, což bylo často porušováno.³⁶ Při aplikaci tohoto zákona byla zdůrazňována jeho represivní funkce, byla jím oslabována selská hospodářství a to tak, že jim bylo odnímáno technické a energetické vybavení formou nuceného výkupu.³⁷ Zákon zvýhodňoval kolektivní hospodaření a omezoval soukromé zemědělce, avšak neodnímal jim vlastnictví k půdě ani k výrobním prostředkům.³⁸

K zákonu byl vydán Pokyn ministerstva zemědělství pro národní výbory o použití zákona č. 55/1947 Sb. a č. 49/1948 Sb. pro přebírání půdy od vesnických boháčů, ve kterém bylo nařízeno, že nesmějí být dále přijímány nabídky od vesnických boháčů na dobrovolný výkup půdy, na které hospodaří.³⁹ Výměra půdy vesnického boháče nesměla být těmito částečnými výkupu zmenšována, neboť by mohl nabýt charakteru středního zemědělce, což bylo nežádoucí. V případě, že vesnický boháč nemohl z vážných důvodů, jako je těžká nebo dlouhodobá nemoc či stáří, půdu

³⁴ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 28.

³⁵ *Tamtéž*, s. 31.

³⁶ Zákon ze dne 1. 4. 1947 č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=55&r=1947>) [citováno dne 29.4. 2018].

³⁷ Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha, 2008, s. 64.

³⁸ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 40.

³⁹ *Tamtéž*, s. 87.

obhospodařit a nabídl ji k dobrovolnému výkupu, měly orgány lidové správy rozhodnout podle situace a podmínek v dané obci.⁴⁰

K socializaci vesnice přispěl také zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, ze dne 11. července 1947.⁴¹ Touto revizí byla mimo jiné znovu nastolena otázka pozemkového majetku, který byl vyloučen ze záboru a o kterém nebylo dosud rozhodnuto ani propuštěním ze záboru, ani nebyl určen k ponechání podle §20 zákona č. 81/1920 Sb.⁴² V Českých zemích provedlo ministerstvo zemědělství revizi všech rozhodnutí a opatření vydaných státním pozemkovým úřadem, ministerstvem zemědělství nebo bývalým pozemkovým úřadem pro Čechy a Moravu.⁴³ Pro KSČ tento zákon získal sympatie bezzemků a rolníků s malými rozlohami půdy.⁴⁴

V srpnu roku 1947 byl pro podpoření kolektivizačních nálad přijat zákon č. 145/1947 Sb., o organizaci zemědělců republiky Československé.⁴⁵ Oficiálně byl zákon přijat „za účelem výstavby a povznesení zemědělství a lesnictví a k podpoře a hájení zemědělských a lesnických zájmů“.⁴⁶ Podle tohoto zákona byl zřízen Jednotný svaz českých zemědělců sídlící v Praze, Jednotný svaz slovenských zemědělců sídlící v Bratislavě a Ústřední rada zemědělců republiky Československé se sídlem v Praze, a to za účelem sjednocení sdružování zemědělců slovanských národností československé státní příslušnosti. Členy se automaticky stali všichni „vlastníci (spoluvlastníci), pachtýři a jiní uživatelé zemědělské nebo lesní půdy, ze které se platí pozemková daň“.⁴⁷ Zákon dával státu možnost, aby mohl zasahovat do podoby zemědělství v Československu v míře, která v době první republiky nebyla obvyklá.⁴⁸

2.2. Právní regulace ovlivňující zemědělství po únoru 1948

Právní normy přijaté v tomto období měly již za cíl kolektivizaci vesnice, změnu životního stylu na venkově a vytvoření zemědělského velkovýrobního hospodaření. Politickým cílem pak byla likvidace selského stavu. Antonín Zápotocký na schůzi ÚV KSČ v říjnu 1948 řekl, že „(...) je třeba si uvědomit, že politika, kterou jsme

⁴⁰ Tamtéž, s. 88.

⁴¹ Zákon ze dne 11. 7. 1947 č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=142&r=1947>) [citováno 29. 4. 2018].

⁴² Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 45.

⁴³ Tamtéž, s. 47.

⁴⁴ Tamtéž, s. 46.

⁴⁵ Tamtéž, s. 50.

⁴⁶ Zákon ze dne 14. 8. 1947 č. 145/1947 Sb., o organizaci zemědělců republiky Československé, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=145&r=1947>) [citováno 25. 4. 2018].

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 52.

v zemědělství dosud dělali, že nebyla socialistická politika. To byla politika, kterou jsme dělali v daných poměrech, kdy se nám jednalo o získání politické moci, abychom mohli k budování socialismu přikročit.⁴⁹ Vzniklé právní instituty posloužily ke ztížení podmínek pro hospodaření i osobní životy těch, kteří odmítli vstup do JZD.⁵⁰

Brzy po únorovém převratu, 21. 3. 1948, byl přijat zákon č. 46/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revisi první pozemkové reformy, který měl vesnickou společnost pouze připravovat na následné kolektivizační kroky.⁵¹ Neoficiální, avšak nedílnou součástí zákona bylo vytvoření zásad na výkup a přiděl zemědělské půdy, kde bylo určeno pořadí výkupu, a to tak, že nejdříve se řešily objekty nad 50 ha, následně nad 20 ha a dále církevní pozemky. Při přidělování půdy měly přednost státní statky a obce, další v pořadí byla jednotná zemědělská družstva, drobní rolníci na doplnění nesoběstačných hospodářství a zbylé pozemky měly zůstat státu.⁵² Tímto zákonem byly dány předpoklady pro kolektivní formu hospodaření, neboť noví majitelé neměli potřebnou mechanizaci k obdělávání půdy a vzniklá hospodářství s menší výměrou nebyla schopná samostatně fungovat.⁵³

Základním právním předpokladem pro provedení kolektivizaci byl zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, ze dne 23. dubna 1949. Již na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948 se rozhodlo o tom, že ministerstvo zemědělství má připravit podobu zákona, který bude řešit problematiku zemědělství. Julius Ďuriš předložil návrh, ve kterém vysvětloval, že všechna na vesnici existující družstva se sloučí v jedno družstvo, které bude mít zemědělsko-výrobní charakter. Jeho součástí mělo být i konzumní družstvo, tedy konzum, výkup, odbyt, a stane se konsolidačním prvkem na vesnici. Vstup do družstva bude na dobrovolné bázi.⁵⁴ Návrh byl připomínkován a s malými úpravami přijat v únoru 1949. V důvodové zprávě se mimo jiné konstatovalo, že ve stávajících družstvech, hlavně strojních, mají velký vliv bohatí obyvatelé obce, zneužívají družstva pro svůj prospěch a skrz ně hospodářsky ovládají ostatní. Další družstva nemají už svůj význam, jako například elektrárenská, a jiná jsou nekoncepční a jejich práce je roztříštěná.⁵⁵ Zákon ustanovil, že všechna družstva budou

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 56.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 53.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 70.

⁵² *Tamtéž*, s. 71.

⁵³ *Tamtéž*, s. 73.

⁵⁴ *Tamtéž*.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 75.

mít jednotný název a to „Jednotné zemědělské družstvo v ...“.⁵⁶ Předmětem činnosti JZD mělo být hlavně scelování půdy, mechanizace práce, součinnost při stanovení, rozvrhu a plnění výrobních úkolů v zemědělství, zejména uzavírání smluv o výrobě zemědělských výrobků, a též o výkupu a dodávce zemědělských produktů. Dále péče o zvelebení rostlinné a živočišné výroby, o organizaci práce a zvýšení výrobnosti v zemědělství, o zvyšování kulturní a sociální úrovně vesnice a o ulehčení práce venkovských žen. V obci mělo být vytvořeno zpravidla jedno družstvo, a to tak, že dojde k založení 5–10členného přípravného výboru z členů bývalých zemědělských družstev a ostatních zájemců, kteří ze svého středu vyberou předsedu a místopředsedu.⁵⁷ Přípravný výbor musel být schválen Ústřední radou družstev a po skončení všech přípravných prací měl požádat radu o schválení ustanovení jednotného družstva. Všechny závazky a práva dosavadních družstev přecházela na JZD a všichni členové dosavadních družstev se automaticky stávali členy JZD, pokud do 14 dní od vyhlášení neoznámili své vystoupení. Členem družstva se mohl stát dobrovolně každý pracující zemědělec a osoba, která mohla pomoci při plnění úkolů družstva.

Podrobnější předpisy, které blíže pojednávaly o působnosti jednotného družstva a o složení a působnosti jejich orgánů, budou popsány ve stanovách.⁵⁸ Stanovy číslo 40/1953 Ú. 1., byly připravovány během roku 1952 a vydány 26. března 1953. Svou formou musely být přizpůsobeny tomu, že nepatří do rukou právníkům, ale především lidovým vrstvám, proto byl přizpůsoben jak obsah, tak sloh, a stanovy byly koncipovány jako návod. Stanovy dále pojednávaly o nutnosti rozorát meze, ale nadále zdůrazňovaly, že půda je ve vlastnictví každého člena, jen úroda je společná. Při vystoupení či vyloučení z družstva měla být půda vrácena, nemusela to však být původně vložená půda, ale půda náhradní, aby tím nebylo narušeno společné hospodaření družstva.⁵⁹ Ve stanovách byla řešena i povinnost vložit do družstva tzv. živý a mrtvý inventář, tedy hospodářská zvířata mimo těch, které si mohl zemědělec ponechat, a hospodářské stroje, nářadí a v neposlední řadě některé pro hospodaření

⁵⁶ Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=69&r=1949>) [citováno 30. 4. 2018].

⁵⁷ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 354, srov. J. PERNES, *Kolektivizace ...*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 13, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

⁵⁸ Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=69&r=1949>) [citováno 30. 4. 2018].

⁵⁹ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 81.

družstva potřebné hospodářské budovy. Tento majetek oceňovala zvláštní komise, přičemž 20 % schválené ceny bylo povinným vkladem do nedělitelného fondu družstva.

Ve skutečnosti se postupně objevily čtyři typy JZD, a to JZD I. typu, kde byly všechny výrobní prostředky v soukromém vlastnictví a zemědělci se sdružovali jen při osevu a sklizni, tedy pro používání společně nakoupených strojů, kdy se sklizeň dělila podle nákladů a výměry půdy členů. Živočišná výroba byla provozována zcela odděleně. Tento typ byl postupně určen jako nevhodný, protože naváděl ke špatnému normování práce; zkrátka byla to spíše sousedská výpomoc, při níž podle KSČ nedocházelo k „odhalování špatného charakteru vesnického boháče“.⁶⁰ Ve II. typu se objevila společná rostlinná výroba, což vyžadovalo scelování půdy rozoráním mezí, tedy provedení hospodářsko-technické úpravy půdy (dále HTÚP).⁶¹ HTÚP však brzdily rozvoj družstevního hospodaření, protože se dotýkalo všech rolníků ve vesnici, kdy střední a drobní rolníci museli dát souhlas, že svoje pozemky vymění, aby mohlo dojít ke scelení. Při HTÚP se mělo družstvo vždy spravedlivě vyrovnat s malým a středním rolníkem, ale v praxi bylo náročné vyměnit nečlenům družstva půdu za půdu o stejné kvalitě a v obdobné vzdálenosti. Úroda byla rozdělována podle výměry vložené půdy a oceňování práce probíhalo podle stanovených norem.⁶² III. typ JZD byl charakterizován společnou živočišnou výrobou. Při odměňování členů se již téměř nedbalo na vložené výměry půdy, ale téměř výhradně na množství odvedené práce. Ve IV. typu byli členové odměňováni nadále jen podle množství a kvality odvedené práce.⁶³ Již na začátku 50. let stát preferoval družstva III. a IV. typu. Po vlně odcházení členů z družstev, a dokonce rušení některých JZD v letech 1953–1954 byla zakládána jen družstva nejvyššího typu.

Apelovalo se na to, aby propagace JZD byla prováděna v poklidném duchu, aby rolníci nenabyli dojmu, že s jeho založením přicházejí dalekosáhlé změny. Veškeré zprávy informující o JZD musely být před tiskem kontrolovány; dbalo se na to, aby ujišťovaly, že nemají žádnou spojitost s kolchozy.⁶⁴

Vyhláška č. 612/1949 Ú. l., o výkupu mechanizačních prostředků vesnických boháčů, stanovovala mechanismus výkupu a proplacení částky, a sice tak, že pokud byly stroje vykupovány JZD, tak je muselo zaplatit JZD, avšak způsob a dobu

⁶⁰ Tamtéž, s. 78.

⁶¹ O HTÚP více zákon ze dne 21. března 1948 č. 47/1948 Sb., o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon).

⁶² Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 79.

⁶³ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 358–359.

⁶⁴ Z. HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 84.

stanovoval okresní národní výbor na základě usnesení členské schůze JZD. V praxi nebyla drtivá většina těchto pohledávek nikdy proplacena. Vesničtí boháči byli zbaveni mechanizačních prostředků, avšak bez nich se stávalo hospodaření problémem, neboť tím byla práce zpomalena a zároveň nastával problém s nedodržením předepsaných smluv o výrobě.

Vládní nařízení ze dne 25. ledna 1949 č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy, vzniklo na základě zákona č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu, který uzákoňoval, že vláda může upravit úkoly pětiletého plánu, pokud to budou okolnosti vyžadovat. Podle nařízení mělo dojít k uzavření smlouvy s Ústředím pro hospodaření se zemědělskými výrobky nebo jím pověřenou právnickou osobou, ve které bude určeno množství výrobků, které má zemědělec poskytnout k vykoupení. Ústředí se touto smlouvou zavazovalo, že předepsané výrobky vykoupí. U podpisu smlouvy byl přítomen zástupce MNV, který smlouvu následně spolupodepisoval. Množství výrobků, které měl zemědělec povinnost dodat, určovalo MNV za účasti zástupce z ONV podle existujících směrnic, smlouva se uzavírala písemně a ideálně na všechny předepsané výrobky najednou. Závazky vyplývající z takto uzavřené smlouvy nahrazovaly dosavadní dodávkovou povinnost a ONV měla možnost v součinnosti s MNV v případě „vyšší moci“ snížit stanovené dodávky. Pokud nedošlo k uzavření smlouvy, ONV ve spolupráci s MNV stanovil dodávkovou povinnost podle stanovených předpisů.⁶⁵ Vládní nařízení posloužilo při likvidaci velkých sedláků, kterým byly předepisovány vysoké nesplnitelné dodávky a stalo se tak důležitým prvkem při násilné kolektivizaci vesnice. Kontrola plnění stanovených smluv se měla odehrávat nejdříve z hlediska třídního a až v druhé řadě bylo hledisko výrobní, proto u velkých sedláků byly kontroly výrobních úkolů častější a důslednější. Při neplnění dodávek ONV ve spolupráci s okresním výborem strany rozhodoval o tom, jak vysoké a jaký typ sankcí bude použit s ohledem na výrobní situaci v obci a okresu. Krajské národní výbory měly po dohodě s ministerstvem zemědělství právo posuzovat, zda jsou tresty přiměřené a řešily především, jestli tresty nejsou moc nízké a třídně nesprávné. Tímto vládním nařízením došlo ke stabilizaci a sjednocení potravinového trhu, ale také jím byla dána legální možnost k tomu, aby mohl stát snadno trestat odpůrce režimu.⁶⁶ Vzhledem k tomu, že se soukromí rolníci odmítali

⁶⁵ Vládní nařízení ze dne 25. ledna 1949 č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy, dostupné online: (<http://www.epi.sk/zzcr/1949-7>) [citováno 25. 5. 2018].

⁶⁶ Zdeněk HRABA, *Kolektivizace ...*, Praha 2013, s. 96.

vzdát svých hospodářství i přes různé metody nátlaku, došlo na druhou roli práva, a to trestní represe, které měly zničit selský stav jako sociální skupinu.⁶⁷

3. Situace soukromého zemědělství v okrese Pardubice do roku 1948

Jako celá republika bylo i Pardubicko v roce 1947 postiženo velkým suchem, které mělo vliv na malou úrodu a následný nedostatek jídla a krmiv. Jaroslav Jeníček v knize *Léta 1947, 1948 na Pardubicku* konstatuje, že v roce 1946 bylo v Pardubickém okrese průměrný výnos žita 1 840 kg a pšenice 1 820 kg z hektaru, v roce 1947 však vlivem sucha klesly výnosy u žita na 1 100–1 200 kg a u pšenice na 800–1 200 kg, což je u těchto základních obilovin pokles o 30–50 %.⁶⁸ Povinné dodávky žita byly splněny na 89 %, pšenice na 73 % a brambor jen na 55,28 % a celkové průměrné ztráty na 1 ha osevní plochy byly 2 897 Kčs.⁶⁹ V souvislosti s velkými ztrátami, které rolníci utrpěli, navrhla KSČ, aby vláda poskytla rolníkům výpomoc ve formě příplatků za obilí a aby tato částka byla hrazena z výtěžku mimořádného zdanění milionářů, které se stalo známé jako milionářská dávka, jež způsobila velké spory mezi KSČ a třemi nekomunistickými stranami, které se stavěly proti tomuto zdanění.⁷⁰ Milionářská dávka byla posléze prosazena a podpora byla vyplacena zemědělcům v okresech, kde měli zemědělci hektarovou ztrátu minimálně 900 Kčs, což byl také okres Pardubice, který obdržel 4 303 000 Kčs.⁷¹

V říjnu 1947 proběhlo v Pardubicích shromáždění, kde se k zásobovací situaci na okrese vyjadřovali poslanci stran Národní fronty, na které navazovala konference předsedů ONV a zásobovacích a zemědělských referentů MNV, která řešila v první řadě kritickou situaci v zásobování brambor. Na konci měsíce se konala schůze všech čtyř politických stran, z které vzešlo prohlášení všemu občanstvu pardubického okresu.⁷²

Špatná zásobovací situace vytvářela ideální podmínky pro vznik černého trhu a šmelinu, na podzim 1947 se v pardubickém okrese trestní komise zabývala 65 případy černého obchodu, především černé porážky a prodeje masa z nich. Během října 1947

⁶⁷Kamil NEDVĚDICKÝ, *Role práva v procesu likvidace selského stavu*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013, s. 14.

⁶⁸Jaroslav JENÍČEK, *K některým otázkám zajištění výživy a zásobování na Pardubicku v roce 1947 ...*, in: *Léta 1947, 1948 na Pardubicku*, Pardubice 1968, s. 3.

⁶⁹*Tamtéž*, s. 4.

⁷⁰*Tamtéž*, s. 5.

⁷¹*Tamtéž*, s. 6.

⁷²*Tamtéž*, s. 7.

bylo v okrese podáno 1 662 trestních oznámení s navrženými peněžitými pokutami v částce 1 815 150 Kčs a náhradním vězením v délce 13 měsíců, což se ukázalo jako velmi mírné a postupně se přecházelo k přísnějšímu trestání podle zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich ze dne 13. února 1947.⁷³

4. Situace v okrese Pardubice po roce 1948

Z protokolu okresní služby státního úřadu statistického v Pardubicích je možno vyčíst v absolutních hodnotách i procentuálně, jakým sektorem byla orná půda v daném roce obdělána, a na uvedených číslech pozorovat dopady probíhající kolektivizace. Můžeme konstatovat, že v roce 1950 byla drtivá většina orné půdy obdělána soukromými zemědělci, v roce 1951 podíl půdy, která byla obdělána v rámci JZD, vzrostl o více než 15 %. V roce 1952 zaznamenáme znovu 2% nárůst podílu soukromého sektoru, což mimo jiné souvisí s rozpadem nefunkčních JZD.

Rok	Orná půda	Soukromý sektor	JZD	ČSSS	Obecní
1950	16 456 ha	92,5 %	1 %	5 %	1,5 %
1951	16 284 ha	76 %	17,5 %	5,5 %	1 %
1952	16 128 ha	74 %	17 %	7 %	2 %
1953	16 094 ha	62 %	29 %	8 %	0,7 %

Tabulka 1. Podíl na obhospodařované orné půdě dle sektorů.⁷⁴

Ze soupisu osob trvale činných v zemědělství je možné konstatovat, že k 1. lednu 1953 bylo v soukromém sektoru zemědělství činných 3 223 lidí, z toho 2 912 pracujících na výměře 0,51–15 ha, a 311 pracujících na výměře 15,01 ha a více.⁷⁵ V roce 1954 bylo 2 770 osob trvale činných v soukromém sektoru a JZD I. a II. typu, což činí pokles o 14 % proti předchozímu roku.⁷⁶

4.1. Vesnický boháč

Dobře hospodařící zemědělec, jemuž patří větší množství půdy a na vesnici platí mezi ostatními za autoritu, byl hlavním nepřítelem socializace vesnice. V dobovém tisku se objevovaly různé definice kulaka: „*Kulak je úhlavním nepřítelem nejen drobných a*

⁷³ Tamtéž, s. 10.

⁷⁴ SOkA Pardubice, f. JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 108 Plánování v zemědělství, kart. 96, Podíl na obhospodařované půdě dle sektorů 1950–1951 a 1952–1953 ze dne 14. 4. 1953

⁷⁵ SOkA Pardubice, f. JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 108, kart. 96, Okresní přehled o počtu osob trvale činných v zemědělství k 1. lednu 1953.

⁷⁶ SOkA Pardubice, f. JNV Pardubice 1949–1954 inv. č. 108, kart. 96, Okresní přehled o počtu vyplněných a předložených sčítacích lístků a o počtu osob trvale činných v zemědělství k 1. lednu 1954

středních zemědělců, ale i celé dělnické třídy, a tímto nepřítelem také zůstane, neboť se nikdy nesmíří s tím, že naše lidově demokratické zřízení mu vzalo možnost vykořisťování“.⁷⁷ KSČ se snažila malé a střední rolníky proti těmto zemědělcům postavit a vlivu těchto lidí na vesnici zamezit. Bylo doporučeno, i když ne nařízeno, aby vesničtí boháči nebyli členy družstva, což nebylo vždy dodržováno, avšak neměli mít v družstvu velký vliv. Je nutné si uvědomit, že pro velké hospodáře mohl být vstup do družstva vysvobozením od tvrdé práce nesplnitelných dodávek, častých kontrol, výslechů, hanlivých článků v novinách a jiné šikany, kterou se na nich a jejich rodinách režim dopouštěl, proto mnozí do JZD vstupovali a přispívali svými znalostmi k profesionálnějšímu řízení.

Postupně se postup proti vesnickým boháčům dále zpříšňoval v souladu s teorií o zotřívání třídního boje v období přechodu k socialismu vrcholící v letech 1951–1952.⁷⁸ Ti, kterým se podařilo stát členy družstva, z nich byli ve velkém množství vylučováni. Od listopadu 1951 do poloviny roku 1953 probíhala „Akce kulak“, v rámci které byli zemědělci s větší výměrou zbavováni vlivu na vesnici a to tím, že jim byly odnímány funkce v MNV, státních statcích a JZD. Postiženy byly celé rodiny, kdy se odhaduje, že bylo nuceně do jiných částí republiky přesídleno 2-3 tisíce rodin, dětem bylo znemožněno studium na odborných a vysokých školách.⁷⁹ Pod různými záminkami politickými, kriminálními či hospodářskými bylo mnoho kulaků odsouzeno do vězení, ke konfiskaci majetku či ztrátě čestných občanských práv. *Vesnické noviny Pardubicka* se ve vydání z 1. prosince 1952 zabývaly veřejným procesem ve Starých Žďánicích a Stéblové se čtyřmi vesnickými boháči, kteří již dvakrát v daném roce bez závažných důvodů odmítli obdělávat pole, které jim bylo dáno do povinného pachtu orgány lidové správy. Dále byli obviněni z toho, že šířili mezi družstevníky lživé a štvavé zprávy vysílané stanicí Hlas svobodné Evropy, čímž chtěli narušit celý JHP v obci Stéblová. Všichni obvinění byli odsouzeni k propadnutí jmění a zákazu pobytu v okrese Pardubice, tři z nich dostali ještě tresty odnětí svobody v trvání 9, 5 a 3 roky.⁸⁰

Ve *Vesnických novinách* z roku 1952 byla JZD vyzývána, aby otevřela brány dokořán pro drobné a střední zemědělce, kteří mohou ve velkovýrobě uplatnit své letité zkušenosti, znalosti a dovednosti ve všech oborech zemědělské výroby. Avšak měla dávat velký pozor na to, aby se jim do družstva nevpašoval žádný vesnický boháč

⁷⁷ František ŤOPEK, *Za další rozvoj zemědělské výroby – za blahobyt rolníka*, Pardubice 1955, s. 21.

⁷⁸ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 358.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 360.

⁸⁰ *Neustále zvyšovat bdělost a ostrážitost*. *Vesnické noviny Pardubicka*, roč. 2., 1. 12. 1952, č. 33, s. 2.

převlečený za dobře situovaného středního zemědělce.⁸¹ Na vesnicích, kde bylo více velkých hospodářů a málo drobných zemědělců, mohlo docházet k tomu, že se tito velcí hospodáři domluvili a zkusili si založit JZD sami. Vedl je k tomu nedostatek pracovníků sil a také výhody, které v sobě členství v JZD neslo. Příkladem takové vesnice jsou Staré Jesenčany, kde se 16. února 1953 na schůzi ustanovil přípravný výbor a následující den podali jeho členové hlášení se žádostí o ustanovení JZD na JNV Pardubice a oznámili vznik přípravného výboru okresnímu soudu. Podle zápisu je patrné, že družstvo mělo být III. typu a vzniknout mělo splynutím strojního a vodního družstva, přihlášku podalo osm hospodářů, což činilo bezmála 100 %.⁸² Již 21. 2. 1953 přišla ze zemědělského referátu JNV na MNV ve Starých Jesenčanech zamítavá odpověď s odůvodněním, že na celém katastru obce je ve výhledovém plánu hospodaření ČSSS a dále není možné zakládat JZD prostřednictvím vesnických boháčů. Střední zemědělci měli možnost zapojit se do JZD Třebosice.⁸³ Stávalo se, že malý a střední zemědělci podmiňovali svůj vstup do JZD tím, že se předsedou stane největší hospodář ve vsi, o kterém všichni věděli, že je schopný, zkušený, má autoritu a pod jeho rukou bude JZD prosperovat. Takový modelový případ nastal v roce 1952 v Rábech, kdy se zemědělci rozhodli, že půjdou do družstva, až se stane předsedou „pantáta Černík“. Ve *Vesnických novinách* najdeme hanlivý článek, který měl zemědělce přesvědčit, že by si tento vesnický boháč udělal z JZD „dojnou krávu“, byl by pán všeho a všech a ostatní členové by byli jen čeládka.⁸⁴

Proti vesnickým boháčům se často vedla negativní kampaň prostřednictvím novin, které byly pro režim jedním z nástrojů na ovládnutí a manipulaci s lidmi.⁸⁵ Ve *Vesnických novinách* se nachází velké množství článků, kde byla ponižujícím způsobem zmiňována konkrétní jména lidí i jejich bydliště, což bylo pro jmenované rodiny jistě nepříjemné a stresující. Autor si z nich dělal legraci a čtenáře popouzel proti nim. Například, ve *Vesnických novinách* z 22. února 1952 se dočteme, že vesnický boháč J. S. ze Starých Čivic neměl splněný předepsaný stav hovězího dobytka, bylo mu řečeno,

⁸¹ *Vesnický boháč stále záluďnější*, Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 5. 7. 1952, č. 15, s. 1.

⁸² SOkA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 137 Zakládání JZD, Blatníkovská Lhotka – Zmínny, kart. 109, Opis z protokolu zápisu o schůzi přípravného výboru ze dne 16. 2. 1953

⁸³ SOkA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 137, kart. 109, Zamítavá odpověď zemědělského referátu JNV Pardubice na žádost o zřízení JZD ve Starých Jesenčanech

⁸⁴ *Vesnický boháč Černík chce do JZD*. Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 26. 7. 1952, č. 18, s. 2.

⁸⁵ O využití novin při propagaci socializace vesnice více: Anna MACOURKOVÁ, *Naučme lidi milovat nový socialistický život. Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013, s. 141–143, srov. Anna MACOURKOVÁ, *Boj o vesnici. Analýza československého zemědělského tisku v období prvních let kolektivizace 1949–1955*. HOP. Historie - Otázky – Problémy, roč. 4, č. 2 (2012), s. 77–91.

že si má pořídit tele, to odmítl z nedostatku prostoru, na to se však podle autora jen vymlouval, neboť má nejlepší prostorové možnosti. Dokonce urážel místního zootechnika a tajemníka, jenž měl kontrolovat provádění plánu v zemědělské výrobě. Dále bylo podotknuto, že má syna za hranicemi a ten slouží „západním pániům“.⁸⁶ Na stránkách *Vesnických novin* z 20. dubna 1952 je velký článek o vesnickém boháči panu F. N. z Jezbořic s výměrou 20 ha orné půdy, který měl dříve velké bohaté hospodářství a zaměstnával množství nádeníků, kteří na něj pracovali, nyní musí hospodařit jen sám s rodinou a hospodářství má ve špatném stavu, neplní dodávky výrobků, nemá předepsaný počet zvířat a ty, které má, jsou ve špatném stavu, protože se o ně prý nedostatečně stará. Aby vyvolal autor u čtenářů hněv proti tomuto hospodáři, převedl pro jejich lepší představu množství jím nedodaných výrobků a napsal, že ošidil sedm dětí ročně o půl litru mléka denně a šest spotřebitelů po celý rok o průměrnou dávku 1,3 kg cukru tím, že nedodal 5 472 l mléka a 95 q⁸⁷ cukru.⁸⁸ O tomto hospodáři lze dohledat další článek ve *Vesnických novinách* z 5. července 1952 od dopisovatele F. Vrátila, který přidal další informace o špatném stavu hospodářství; pole prý leží ladem zarostlá plevelem, přiděl osevního obilí si sedlák nevyzvedl, čímž už je jasné, že dodávky splnit nemůže a hlavně nechce. Podle dopisovatele mu nezáleželo na tom, že dluží již 3 000 vajec, 10 000 l mléka, na pole nechodí ráno, ale až v pozdním dopoledni, a pak až navečer, jak byl zvyklý, když kontroloval své pracovníky.⁸⁹

To, že byl někdo považován za vesnického boháče, nebylo dáno jen výměrou orné půdy, ale také celkovým bohatstvím a vlivem na vesnici. Právě o zemědělcích z Bohdanče, který obhospodařoval jen 10 ha a byl nazván vesnickým boháčem, je článek ve *Vesnických novinách* ze 4. června 1952. Pan Novák byl do roku 1948 majitelem mlýna, pekárny, restaurace, dvou zemědělských závodů a zároveň byl tajemníkem agrární strany a podle slov autora „učil velkostatkáře, jak lépe a snadněji lze utahovat šrouby vykořisťování vůči malým a drobným zemědělcům ... a agrární šlechtu, jak nejlépe morálně, fyzicky, duševně zdeptat deputátníky a všechny pracující lid“.⁹⁰

O tehdejší boj proti vesnickým boháčům a snaze očernit tyto lidi jakýmkoliv způsobem a za každou cenu svědčí další článek z roku 1952 s názvem „*Vesnický boháč*“

⁸⁶ *My Vám to ještě ukážeme.* Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2, 22. 3. 1952, č. 3, s. 2.

⁸⁷ 1 q = 100 kg

⁸⁸ *Pan Novák ...* Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 20. 4. 1952, č. 6, s. 2.

⁸⁹ *Pan Novák.* Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 5. 7. 1952, č. 14, s. 2.

⁹⁰ *Taková je jeho tvář,* Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 4. 6. 1952, č. 11, s. 2.

mučedníkem?“, ve kterém je řečeno, že pro pořádek na stanicích STS na okrese, se JNV rozhodl pro vystěhování vesnických boháčů, kteří v okrese dosud bydleli.⁹¹ Aby čtenář nezačal tyto rodiny, které musely, z dnešního pohledu bezdůvodně, opustit svůj domov, litovat, autor se je snažil i v této situaci očernit za každou cenu. Napsal například, že jistá paní z Ostřešan, která byla nuceně stěhována, zneužila této situace a snažila se sousedům zalíbit tím, že pozvala děti z vesnice, aby si rozebraly hračky, protože oni se stěhují a vzít si je s sebou nemohou. Je zde rozvedena myšlenka, že paní tímto svým jednáním ovlivňuje vesnici a „staví se před oči pracujícího lidu jako mučedník, štvanec a Bůh ví, co ještě“.⁹² Pro dnešního čtenáře je absurdní, jak se tehdejší režim snažil převracet realitu a manipulovat s myšlením lidí v takto jednoznačných situacích.

U vesnických boháčů, kteří nedodali výrobky v téměř nesplnitelném předepsaném množství, bylo postupováno velice důsledně, důvody nebyly uznávány a nic jim nebylo prominuto. JNV si pečlivě vedl zvláštní evidenci vesnických boháčů, o čemž svědčí mimo jiné dokument s názvem Přehled o sabotérech výživy z řad vesnických boháčů.⁹³ K vesnickým boháčům, častěji než k jiným zemědělcům, namátkově chodily kontroly na dodržení osevní plochy. O takové kontrole provedené u vesnického boháče v Libišanech obhospodařujícího 23 ha zemědělské půdy se zmiňují rovněž *Vesnické noviny*. Dočteme se, že provedenou kontrolou bylo zjištěno nedodržení osevní plochy u cukrové řepy, kde chybělo 0,67 ha, zemědělec to podle pisatele článku udělal vědomě, protože se obával práce s jejím okopáváním.⁹⁴ Vesnický boháč V. B. ze Starých Jesenčan s výměrou orné půdy 27,78 ha uvedený ve výše jmenovaném seznamu sabotérů byl v roce 1953 okresním soudem v Pardubicích obviněn za to, že nedbale hospodařil a důsledkem toho nesplnil dodávky předepsaných výrobků, čímž schválně ztěžoval provoz hospodářského družstva a mlékárny. Tím spáchal trestný čin ohrožení jednotného zemědělského plánu a byl odsouzen podle § 38 zákona 231/1948 Sb. k trestu odnětí svobody v trvání 3 měsíce a peněžité pokutě 25 000 Kčs, při jejíž nedobytnosti se délka odnětí svobody prodlužovala o další 3 měsíce. Ze zprávy okresního prokurátora pro JNV Pardubice ze dne 15. 10. 1952 zjistíme, že 13 jmenovaných zemědělců „kulaků“ bylo odsouzeno k propadnutí zemědělského majetku, někteří také ke ztrátě čestných práv občanských, zákazu soukromě hospodařit navždy a

⁹¹ *Vesnický boháč mučedníkem*. Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 29. 3. 1952, č. 4, s. 2.

⁹² *Tamtéž*.

⁹³ SOkA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91 Trestní spisy – neplniči, kulaci, situační zprávy, kart. 67, Přehled o sabotérech výživy z řad vesnických boháčů z roku 1952.

⁹⁴ *Víte, že ...* Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 4. 6. 1952, č. 11, s. 2.

vysokým pokutám, které když dotyčný nezaplatil, tak se jim pobyt ve vězení dále prodlužoval.⁹⁵ Další případy vesnických boháčů, kteří byli režimem potrestáni, přináší zpráva finančního referenta JNV ze dne 13. 2. 1952. V ní lze nalézt zemědělce, kterým byly dány pokuty za nedodané zemědělské produkty, které nemohli zaplatit, neboť neměli dostatek volných peněz. Jejich majetek (inventář, zásoby i budovy) byl oceněn a vykoupen ČSSS. Pro představu například panu L. H. z Velkých Koloděj, který měl nezaplacenou pokutu 25 000 Kčs, byl majetek nedobrovolně vykoupen a oceněn na 490 258 Kčs, z čehož se měl zaplatit dluh.⁹⁶ Trestům za neplnění dodávek se nevyhnuły ani ženy, které byly majitelkami zemědělských usedlostí. Dne 22. ledna 1953 *Vesnické noviny* otiskly článek tajemníka Křivky o odsouzení hospodyně ze Sezemic lidovým soudem ke dvěma letům vězení a konfiskaci jmění za to, že za rok 1952 neodvedla 6 000 l mléka, sabotovala dodávky a zemědělské stroje nechala zničit na dešti.⁹⁷

Od poloviny roku 1953 začaly být rušeny diskriminační seznamy venkovských boháčů a v usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z 18. ledna 1954 se dočteme, že „Akce kulak“ nesplnila svůj účel vlivem nesprávného provádění.⁹⁸ Podle ministerstva vnitra politika zatlačování vesnického boháče přešla někde až na politiku likvidace kulaka, což způsobilo nepříznivou situaci v obdělávání půdy.⁹⁹ V 1957 ministr zemědělství Bakul'a připustil, že v jednotlivých případech lze kulaky do JZD přijímat, ti však nebudou mít rovnoprávné postavení, nebudou moct vykonávat žádné funkce a bude jim stanoven vyšší povinný vklad do nedělitelného fondu než ostatním členům, a to nejméně 50 % hodnoty vneseného živého i mrtvého inventáře.¹⁰⁰ „Zkušeni hospodáři, kterým schopnost pomohla k prosperitě a prosperita pak do kriminálu, museli zastávat primitivní práce“.¹⁰¹ Ke konci roku 1959 se podle údajů ministerstva vnitra stalo členy JZD 11 815 velkých sedláků.¹⁰²

⁹⁵ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Zpráva okresního prokurátora pro JNV Pardubice ze dne 15. 10. 1952.

⁹⁶ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, kar. 67, inv. č. 91, kart. 67, Seznam vesnických boháčů jejichž majetek byl vykoupen ČSSS vypracovaný finančním referátem JNV ze dne 13. 2. 1952.

⁹⁷ *Tvář vesnického boháče*. Vesnické noviny Pardubicka, roč. 3., 22. 1. 1953, č. 2, s. 2.

⁹⁸ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 364.

⁹⁹ Jiří URBAN, *Venkov pod kolektivizační knutou: Okolnosti „příkladného“ politického procesu v okrese Nová Paka*, Praha 2010, s. 121.

¹⁰⁰ J. PERNES, *Kolektivizace ...*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 27, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

¹⁰¹ J. URBAN, *Venkov ...*, Praha 2010, s. 181.

¹⁰² J. PERNES, *Kolektivizace ...*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 27, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018], s. 28.

4.2. Rozpisové dodávky

Rozepisování dodávkových úkolů bylo na vesnici velkým tématem a stalo se důležitým při procesu socializace vesnice. Každý měl snahu o to, aby mu byly předepsány dodávky co nejmenší, a proto docházelo k různému ovlivňování lidí, kteří o rozepisování rozhodovali. O takovém případě se dovídáme z *Vesnických novin*, které informovaly, že vesnický boháč ovlivňoval rozpisovou komisi a „*ohříval si svoji polívčičku*“, a to tak, že zajistil sobě a dalšímu vesnickému boháči nízké dodávky. Ostatní dodávky pak byly rozděleny mezi malé a střední zemědělce, kteří kvůli tomu nechtěli smlouvy podepsat, neboť by tak vysoké dodávky nemohli splnit. Rada MNV snahu vesnických boháčů odhalila a usnesla se na tom, že se rozpis přepracuje, aby malí a střední zemědělci nenesli nepřiměřené dodávkové úkoly na úkor vychytralých boháčů.¹⁰³ I v obci Stěblová měli v roce 1952 problémy s podepisováním dodávkových smluv, kdy první den podepsali jen drobní zemědělci do 2 ha a jen jeden střední zemědělec, kterému podpis druhý den vesničtí boháči vytýkali, neboť si mysleli, že ze středních zemědělců nikdo nepodepíše. Střední zemědělci však zřejmě podlehlí nátlaku z MNV a hned druhý den všichni podepsali a v obci zůstaly jen tři nepodepsané smlouvy vesnických boháčů. Autor článku apeluje na čtenáře slovy „*Vesnický boháč je nepřitelem dělnické třídy a jejím nepřitelem zůstane, což vám budiž vzpruhou v boji proti nim*“.¹⁰⁴

Pokud zemědělec nesplnil smluvně stanovené dodávky daných výrobků, zabývala se takovým případem trestní komise ONV, která proto požadovala od MNV sepsat charakteristiky jednotlivých obviněných, aby měla podklady pro rozhodování. Tuto charakteristiku měly vypracovávat trestní komise MNV, jenž byly znalé místních poměrů. V posudku pro trestní komisi ONV měly zhodnotit všechny důvody a navrhnout způsob potrestání. Posudek měl pro ONV jen doporučující charakter. Často se tak stávalo, že na ONV paušálně nebrali vážně doporučení od MNV, neboť byli přesvědčeni, že trestní komise MNV nezvažovaly celkovou linii zemědělské politiky, omlouvaly přestupky kvůli sousedským vztahům především na malých vesnicích, zkrátka měly pochopení pro vesnické boháče a někteří se za ně dokonce stavěli.¹⁰⁵

¹⁰³ *Vesnický boháč Praus z Třebosic*, Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 4. 6. 1952, č. 11, s. 2.

¹⁰⁴ *K rozpisům*, Vesnické noviny Pardubicka, roč. 2., 4. 6. 1952, č. 11, s. 2.

¹⁰⁵ SOkA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 75 Zápisy trestní komise, kart. 15, Náplň činnosti trestních komisí MNV - nástin referátu z 6. 6. 1952.

Členové trestní komise MNV jistě v mnoha případech zabránili trestání lidí, kteří svůj kontingent splnit nemohli, ať už z důvodu stáří a nemoci své, nemoci zvířat, anebo pro chyby při předepisování výše dodávek vlivem chybné evidence. Lze vzpomenout případ, kdy zemědělec v Rosicích nad Labem nesplnil svůj kontingent a hájil se tím, že část jeho pozemků převzalo JZD, a to mělo kontingent zajistit. MNV doporučilo vzhledem ke stáří 83 let od potrestání upustit.¹⁰⁶ Zde je zřejmé, že dodávky mělo odevzdat JZD, ale v evidenci došlo k chybě, kterou však MNV nechtělo přiznat, a proto sice doporučilo zastavit řízení, avšak z důvodu stáří. Dalším zvláštním případem byla situace 80leté paní, která výměnou za svůj pozemek, na kterém se měla stavět budova mateřské školky, dostala obecní pole. Předepsaný kontingent obilí splnila, avšak předepsanou měla ještě dodávku 800 l mléka, avšak problémem bylo, že ani v době předepsání dodávky neměla krávu, která byla k dané výměře pole požadována. Trestní komise doporučila případ vypustit z jednání vzhledem k věku a uvedeným problematickým okolnostem.¹⁰⁷ Takovýchto drobných případů, kdy se většinou jednalo o drobné zemědělce s malou výměrou, se projednávalo mnoho a dosti trestů bylo prominuto.

Jiná situace byla u schopných zemědělců s větší výměrou, u kterých bylo žádoucí, aby vstoupili do JZD. U nich se tresty nepromítaly, protože byly účinným nátlakem, jak soukromě hospodařícího zemědělce přimět ke vstupu do JZD, neboť vysoké pokuty za nedodané výrobky nemohl dlouhodobě splácet. 55letý zemědělec obhospodařující 14,68 ha v Ostřešanech do protokolu o výsledku u JNV Pardubice ze dne 24. června 1952 sdělil, že nesplnil dodávky za rok 1951, a proto mu byla vyměřena pokuta 13 000 Kč. Na rok 1952 dodávkové smlouvy podepsal, ale 15. května 1952 byl okolnostmi nucen předat pozemky místnímu JZD, protože nebyl schopen ani se sourozenci hospodářství zvládnout. Tím bylo dosaženo požadovaného, a tak na protokolu je rukou dopsáno „zastavit řízení“.¹⁰⁸ Podobně se stalo u Františky Havlíčkové, v té době 45leté vdově, které bylo uloženo zaplatit pokutu č. 911/52 na částku 10 000 Kčs za nedodávky v roce 1951. Volné peníze na pokutu neměla, žádost o posečkání zaplacení referát pro vnitřní obchod JNV zamítl a postoupil k „důslednému

¹⁰⁶ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Protokol trestní komise Rosice nad Labem o panu V. B.

¹⁰⁷ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Protokol trestní komise Rosice nad Labem o paní K. B.

¹⁰⁸ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Protokol, zápis o výpovědi s F. Č. ze dne 24. 6. 1952.

vymáhání dluhu“.¹⁰⁹ Již 19. prosince 1952 byl vystaven příkaz k zabavení, na kterém je v oddíle zpráva berního vykonavatele rukou poznamenáno, že „jmenovaná ke dni 1. 1. 1953 vstoupila se živým i mrtvým inventářem do JZD III. typu v Ostřešanech“.¹¹⁰ K zabavení v tomto případě nedošlo, neboť bylo řízení vstupem do JZD zastaveno. Pokud hospodář nebyl schopen zaplatit pokutu a odmítl vstup do JZD, následovalo zabavení majetku (hotovosti, svršků a pohledávek z cenných papírů), pokud nebylo možné zabavit dostatek věcí v částce odpovídající pokutě, přešlo se k dalšímu řízení, respektive uložení náhradního trestu, mimo jiné i odnětí svobody v řádu několika dní i týdnů. Pro ilustraci v roce 1951 se nezaplacená pokuta 5 000 Kč rovnala 14 dnům ve vězení a nezaplacená pokuta 15 000 Kč znamenala již 45 dnů strávených ve vězení.¹¹¹

Jiným případem byl 48letý zemědělec z Ostřešan, který obhospodařoval 9,48 ha orné půdy, kontingent za rok 1951 nesplnil, a tak dostal pokutu 8 000 Kč. Smlouvu o dodávkách na rok 1952 však odmítl podepsat, protože si nebyl jist, zda může předepsané množství výrobků dodat. Tento zemědělec se rozhodl vlastní hospodaření nevzdat, i když jeho situace se zdála nelehká, uváděl totiž, že hospodaří sám s manželkou a na pohřeb matky si musel půjčit, neboť mu nebyly vydány peníze z vázaných vkladů.¹¹²

4.3. Změna v chování k soukromému sektoru v letech 1953–1955

Kolektivizace zemědělství je proces trvající dvanáct let, a je proto možné jej periodizovat do tří etap. První etapu tvořila vzestupná vlna od roku 1949 do začátku roku 1953, pro druhou etapu byla charakteristická stagnace a částečný odliv členů družstev v letech 1953–1955 a třetí etapu představovala další vzestupná vlna trvající od roku 1955 do roku 1960 s vrcholem v létě 1957, kdy přihlášku podepsalo nejvíce zemědělců.¹¹³ Právě druhá etapa začínala na sklonku éry stalinismu na podzim roku 1953, prioritou se stalo zajištění produkce, a to i u soukromých zemědělců. Vstřícnější

¹⁰⁹ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Zamítavé rozhodnutí finančního referátu JNV k žádosti o posečkání zaplacení dluhu.

¹¹⁰ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 15, Příkaz k výkonu zabavení majetku Františky Havlíčkové ze dne 19. 12. 1952.

¹¹¹ SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Seznam zemědělců, u nichž byla exekuce bezvýsledná a byl uložen náhradní trest odnětí svobody ze dne 20. 11. 1951.

¹¹² SOKA Pardubice, JNV Pardubice 1949–1954, inv. č. 91, kart. 67, Protokol, zápis o výpovědi s J. H. ze dne 24. 6. 1952.

¹¹³ V. PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny ...*, Brno 2009, s. 358, srov. Pavel BOŠTÍK, *Velká krize kolektivizace v Pardubickém kraji*, in: *Theatrum Historiae* 15 (2014), s. 326.

politiku vůči soukromému sektoru nastínil X. sjezd KSČ a shrnul ji do požadavků na zvýšení zemědělské výroby.¹¹⁴ „Nesmíme zapomínat při zvyšování zemědělské výroby ani na jednotlivě hospodařící rolníky. Je naším úkolem poskytovat jim všestrannou pomoc v jejich práci a tím nadále je získávat pro vyšší formy zemědělské výroby, pro jednotná zemědělská družstva“.¹¹⁵ Byla tak projevena snaha pozvednout malé a střední zemědělce, což se setkalo s nepochopením ze strany nižších funkcionářů, kteří jedinou cestu k velkovýrobě viděli skrz snížení životní úrovně soukromě hospodařících a zvyšování dodávkových norem. Pokud se orgány nižší státní správy a JZD nechovaly k rolníkům podle nově nastavené linie, byly krajskými funkcionáři obviňovány z narušování tzv. dělnicko-rolnického svazku.¹¹⁶ Do toho spadalo například to, že JZD vystoupivším členům nevracela jejich vložena pole, ale půdu na okrajích lánů, která byla špatně dostupná a měla nízkou bonitu. Soukromí zemědělci dostávali podporu například v podobě slevy na dodávkách na rok 1955, zvýšené přídělky sadby, hnojiv a osiva.¹¹⁷ Množství podaných odhlášek z JZD se ještě zvýšilo po projevu Antonína Zápotockého na Klíčavské přehradě 1. srpna 1953 a následném projevu ve Stěžerách u Hradce Králové, kde prezentoval smířlivý postoj ke kolektivizačním otázkám.¹¹⁸ V prosinci 1954 se konala v Pardubicích konference družstevníků a malých a středních zemědělců, která projednávala jako hlavní téma zvýšení zemědělské výroby, o které se hovořilo na X. sjezdu KSČ. V březnu 1955 se pak konala krajská konference KSČ, na níž někteří komunisté kritizovali novou politiku nastolenou v září 1953, protože upouští od dosud trvajících tlaku na zakládání družstev, a vyjádřili obavy z toho, že ekonomické posílení soukromých zemědělců bude stát v cestě dalšímu pokračování kolektivizace vesnice.¹¹⁹ V roce 1954 podalo odhlášku z JZD na okrese 30 členů i s rodinnými příslušníky.¹²⁰ Se všemi bylo provedeno vyúčtování za podpory okresních účetních instruktorů a byla jim zástupci Agroprojektu a okresu vydělena půda, která co do kvality a bonity vcelku odpovídala vložené půdě.¹²¹ Počet odhlášek podaných v roce 1955 se dále navyšoval, proto Zemědělská správa rady KNV v Pardubicích nařídila, aby

¹¹⁴ J. URBAN, *Venkov ...*, Praha 2010, s. 121.

¹¹⁵ Zpráva ÚV KSČ X. sjezdu KSČ a další úkoly strany konaného ve dnech 11. – 15. června 1954, in: Studijní materiál vybraných stranických usnesení z zemědělské politiky KSČ, Praha 1975.

¹¹⁶ P. BOŠTÍK, *Velká krize ...*, in: *Theatrum Historiae* 15 (2014), s. 330.

¹¹⁷ *Tamtéž*, s. 331.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 327.

¹¹⁹ *Tamtéž*, s. 329.

¹²⁰ SOkA Pardubice, f. ONV Pardubice 1954–1960, inv. č. 209, Vstupy a výstupy členů JZD (B-V), kart. 11, Jmenný seznam členů, kteří podali odhlášku z JZD v pardubickém okrese ze dne 15. 4. 1955

¹²¹ SOkA Pardubice, f. ONV Pardubice 1954–1960, inv. č. 209, kart. 11, Výstup členů z JZD na rok 1954 ze dne 29. 4. 1955.

bylo se všemi, kteří podali odhlášku, jednotlivě pohovořeno za účasti zástupců MNV a JZD a pracovníka ONV za účelem přesvědčit je o setrvání v JZD. Pracovníci Agroprojektu nesměli podle nových pokynů začít s vydělováním pozemků dříve, než dostanou přímý pokyn od vedoucího zemědělského odboru.¹²² Přes provedenou přesvědčovací kampaň vystoupilo dobrovolně z JZD 37 členů.¹²³ Pan F. T., účetní JZD v Čeperce, ve své žádosti o propuštění z JZD v roce 1955 uvedl jako jeden z důvodů to, že byl sice v roce 1953 mezi zakládajícími členy JZD, ale jen z toho důvodu, že pro vysoké dodávkové úkoly nebylo možné dále samostatně hospodařit. Konstatoval, že plnil na 100 % dodávky obilí a pomáhal kvůli neúnosné výši s plněním i větším zemědělcům, ale nucené pachty zvyšovaly živočišnou výrobu natolik, že chyběl prostor k ustájení, „z toho jasno, že nebylo na hnojení a pole upadala a nestačilo se plniti mléka a masa“. První rok hospodaření v JZD byl však také špatný, neboť půda těch, kteří odešli za lepším zaměstnáním do průmyslu, byla přidělena k obdělávání JZD, jenže na této půdě bylo předtím špatně hospodařeno, anebo ležela řadu let ladem, proto byla nekvalitní a měla špatné výnosy. Dále se zmínil o tom, že mezi hospodáři jsou četné sváry, neboť živočišná výroba nebyla soustředěna na jednom místě, nýbrž ve dvaceti různých budovách, a proto někteří pracovali nejdříve doma a starali se o dobytek a až potom o společnou rostlinnou výrobu, což vedlo k hádkám a sporům.¹²⁴

4.4. Nová vlna kolektivizace

Třetí etapa kolektivizace probíhala od roku 1955 do roku 1960 a měla za cíl přesvědčit všechny soukromě hospodařící zemědělce ke vstupu do JZD a dokončit socializaci vesnice. Vznikaly agitační skupiny, které chodily k soukromým zemědělcům a přesvědčovaly je ke vstupu do JZD, mezi agitátory byli i zaměstnanci průmyslových závodů. O tom svědčí poděkování, které poslal předseda MNV v roce 1958 do Synthesie Pardubice za to, že díky dobré agitační práci jejich zaměstnanci vstoupilo 34 lidí do JZD.¹²⁵ O úsilí, aby právě v jejich vesnici byli všichni zemědělci v JZD, vypovídají případy ze Sezemic. Tam v roce 1958 předseda MNV žádal vojenský útvar v Jaroměři, aby na přechodnou dobu uvolnili poddůstojníka O.P. Ten měl odjet domů a

¹²² SOKA Pardubice, f. ONV Pardubice 1954–1960, inv. č. 209, kart. 11, Pokyn od Zemědělské správy rady KNV pro ONV ve věci likvidace odhlášek vystupujících členů JZD ze dne 12. 9. 1955.

¹²³ SOKA Pardubice, f. ONV Pardubice 1954–1960, inv. č. 209, kart. 11, Seznam nově získaných a přistoupičích družstevníků za rok 1955.

¹²⁴ SOKA Pardubice, f. ONV Pardubice 1954–1960, inv. č. 209, kart. 11, Žádost o propuštění z JZD. Dobrovolné vystoupení, ze dne 2. 6. 1955.

¹²⁵ SOKA Pardubice, MěstNV Sezemice, inv. č. 342 Výstavba JZD – přesvědčovací akce, kart. 21, Poděkování předsedy MNV Sezemice zaslané Závodnímu výboru ROH Synthesia ze dne 25. 3. 1958.

přesvědčit svého otce ke vstupu do JZD, protože dosavadní snahy agitačního kolektivu byly marné.¹²⁶ Obdobnou žádost zaslal též k vojenskému útvaru do Tábora.¹²⁷

V druhé polovině 50. let se chtěl režim vyhnout excesům a násilí, které se objevovaly při nátlaku na soukromé zemědělce ke vstupu do JZD v letech 1949–1953. Účinným nenásilným nástrojem, jak soukromé drobné a střední zemědělce přimět ke vstupu do JZD, se v letech 1954–1960 staly nucené pachtu podle vládního nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby.¹²⁸ Rada MNV přidělovala soukromě hospodařícím zemědělcům do nuceného pachtu půdu, oficiálním důvodem bylo zajištění řádného obdělání veškeré půdy daného katastru a zajištění zvýšení zemědělské výroby pro příští roky. Je však patrné, že toto dávání půdy do nuceného pachtu mělo další důvod, a to přinutit soukromé zemědělce ke vstupu do JZD tím, že nebudou schopni přidělenou půdu obdělat. V zamítnutí odvolání proti nucenému pachtu se nachází toto odůvodnění: „Na základě provedeného šetření máme zjištěno, že jste i do budoucna schopni hospodařiti na větší výměře, než máte dosud. Jestliže jste opačného názoru, pak můžeme Vám jen poraditi, abyste vážně uvažoval o schůdnější cestě hospodaření, t. j. cestě kolektivního a družstevního hospodaření“.¹²⁹ Jen za rok 1958 se v Sezemicích čtrnáct soukromě hospodařících zemědělců řádně odvolalo proti výměru rady MNV, která jim dává pozemky k obhospodařování, a všech čtrnáct odvolání bylo odborem ZLH Rady ONV zamítnuto.

Nucených pachtů se týká případ pana J. L. z Lázní Bohdaneč, který již v roce 1950 psal na MNV o špatném zdravotním stavu svém, svého syna a své manželky. Bez ohledu na špatnou situaci v rodině mu v září 1952 byly dány do povinného pachtu pozemky v celkové výměře 5,7 ha. Proti tomu se odvolal, ale JNV důvody označil za neopodstatněné a odvolání zamítl. V roce 1956 podal výpověď povinného pachtu, který mu měl toho roku po sklizni končit. V říjnu nebylo žádosti vyhověno, konečně v únoru 1957 MNV uznal důvody a rozhodl o zproštění obdělávání pozemků. Již v březnu MNV změnil své rozhodnutí a sdělil mu, že povinné pachtu sjednané před rokem 1955 trvají nejméně 6 let, což znamenalo do září roku 1960. Proti tomuto se znovu odvolal a

¹²⁶ SOKA Pardubice, MěstNV Sezemice, inv. č. 342, kart. 21, Žádost MNV na Posádkovou správu v Jaroměři o dočasné uvolnění poddůstojníka ze dne 18. 8. 1958.

¹²⁷ SOKA Pardubice, MěstNV Sezemice, inv. č. 342, kart. 21, Žádost MNV na Velitelství vojenského útvaru 6184 v Táboře o dočasné uvolnění poddůstojníka ze dne 18. 8. 1958.

¹²⁸ Vládní nařízení ze dne 21. 9. 1955 č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=50&r=1955>) [citováno dne 18.5. 2018].

¹²⁹ SOKA Pardubice MěstNV Sezemice, inv. č. 360 Přidělování půdy k obhospodařování – povinné pachtu, kart. 23, Rozhodnutí odboru zemědělství a lesního hospodářství rady ONV o vrácení výměru ze dne 13. 1. 1958.

v srpnu roku 1957 zemědělský odbor rady ONV rozhodl, že pozemky bude muset dále obdělávat, neboť pro ně nebylo jiné umístění a nemohly ležet ladem. V roce 1958 byla pro JZD provedena arondace půdy, kvůli čemuž bylo nutno panu J. L. vyměnit 5 ha půdy, ten odmítl podepsat dohodu o směně, a proto mu ONV v červnu 1958 vystavil na nové pozemky výměr. V srpnu zkusil znovu podat výpověď z nuceného pachtu, MNV sice uznal, že pracovní zatížení na členy jeho rodiny bylo vysoké, ale místní JZD nemělo dostatek lidí, proto nemohlo převzít další pozemky. Z toho důvodu MNV doporučil, aby ONV žádost o výpověď zamítl, což se také v říjnu 1958 stalo. Přesto, že byla MNV situace pana J. L. známá, v únoru 1959 mu navýšil povinné dodávkové úkoly. Ty jím byly hned v březnu odmítnuty s odůvodněním, že je nemůže splnit vzhledem ke svým výrobním možnostem.¹³⁰

Na předchozím případě je zřejmý další rys dané doby, a to nedostatek pracovních sil v zemědělství, který měl za následek i to, že staří nemocní lidé se museli snažit hospodařit, i když by půdu rádi přenechali jiným soukromým zemědělcům nebo JZD. Většina JZD o staré a nemocné lidi nestála, neboť potřebovala pracovní síly a ne jen další pozemky k obdělávání. V první polovině 50. let byla oblast zemědělství „rezervoárem pracovních sil“ pro další složky průmyslu, převážně těžkého.¹³¹ Lidí trvale činných v zemědělství ubývalo a ze zemědělství odcházeli především mladí lidé. Průměrný věk lidí pracujících v zemědělství v roce 1956 byl celorepublikově 43,6 let, což bylo dlouhodobě velkým problémem.¹³² V červenci 1957 padlo na politickém byru ÚV KSČ rozhodnutí, že se to musí důsledně řešit, a to tím, že se vesnická mládež připoutá k zemědělství.¹³³ Bylo vyhlášeno, že do zemědělství musí v následujících letech každoročně nastoupit 40–45 tisíc mladých lidí, čímž se měla záležitost nedostatku lidí vyřešit.¹³⁴ ONV nařizoval MNV, že musí zařídit, aby děti ze zemědělských rodin zůstávaly v zemědělství a chodily především do zemědělských škol a učilišť. Například na MNV Sezemice přišel jmenný seznam dětí, se kterými byla otázka budoucího povolání ve škole probírána a kteří mají nastoupit do zemědělských

¹³⁰ SOkA Pardubice, f. MěstNV Lázně Bohdaneč, inv. č. 377 Soukromě hospodařící zemědělci Jan Loskot, Václav Loskot, kart. 37.

¹³¹ J. PERNES, *Kolektivizace ...*, in: Forum Historiae, 2016, roč. 10, č. 1, s. 26, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

¹³² *Tamtéž.*

¹³³ *Tamtéž.*

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 29.

škol. Pokud se některý z oněch žáků rozhodl pro jiné odvětví, musel mít souhlas od MNV na to, že je v zemědělství postradatelný.¹³⁵

¹³⁵ SOKA Pardubice MěstNV Sezemice, inv. č. 342, kart. 21, Rada MNV dostala od tajemník rady ONV zprávu o získání dorostu pro zemědělství ze dne 14. 6. 1955.

Závěr

Kolektivizace a snaha o vytvoření socialistické vesnice změnila dosavadní ráz českého venkova. Venkov byl nenávratně změněn zakládáním JZD a provedením HTÚP, scelením menších polí do velkých lánů, rozoráním mezí, a hlavně zpřetrháním vztahů mezi hospodáři a jejich půdou. Velkým hospodářům, často přirozeným autoritám na vesnici, byl vzat vliv na dění ve vsi. Bohaté selské rodiny, kterým se vždy prokazovala úcta, byly najednou vláčeny tiskem v různých dehonestujících článcích a často neschopní lidé bez zkušeností se dostávali do vůdčích funkcí. V pramenech se objevují i případy, kdy předseda MNV byl později prohlášen za kulaka a nuceně vystěhován z obce. Právě ve vztahu KSČ k velkým hospodářům, kteří byli nazýváni kulaci či vesničtí boháči, docházelo od roku 1948 do roku 1960 ke změnám. Nejprve se velcí hospodáři stávali i členy nižších typů družstev, které obohatili svými znalostmi a zkušenostmi. Záhy se politickým rozhodnutím ze sedláků stali třídní nepřátelé a režim se je snažil zničit. V některých případech jim zabavoval statky, které přiděloval do majetku ČSSS či JZD, a je posílal do vězení. Bylo jim znemožněno zaměstnávat další lidi na práci, tudíž musela všechnu práci zvládnout rodina a v neposlední řadě je zatěžoval vysokými dodávkami, které museli odevzdat státu ze svého hospodářství. Vstup do JZD jim nebyl povolen a pokud chtěli bezplatně část své půdy přenechat obci, ta ji často nechtěla přijmout, protože by se tím zmenšovala výměra daného sedláka a ten by začal spadat do kategorie středního zemědělce, což bylo nežádoucí. Posléze však komunistický režim pochopil, že tvrdou a neuváženou represí těchto lidí zhoršil situaci v zemědělství, sebral schopné pracovní síly a ztížil práci JZD či ČSSS, které neměly dostatek pracovních sil na obdělávání další půdy. Postup KSČ vůči sedlákům, který vyplývá z prostudovaných pramenů, je často schizofrenní a pro stav zemědělské výroby škodlivý. Je zřejmé, že bylo přednější politické rozhodnutí a třídní boj než výživa obyvatelstva.

Nedostatek mechanizace a pracovních sil byl dalším rysem dané doby. Kvůli nedostatku lidí v zemědělství byli i staří lidé nuceni dál hospodařit na svých pozemcích i na pozemcích v nuceném pachtu přesto, že chtěli pozemky věnovat JZD či obci. Tím se ukazuje, že velmi záleželo na situaci každého JZD a není pravdou, že by každé JZD mělo zájem obdělávat veškerou půdu v obci.

Velkým tématem, které je v práci rozebíráno, je povinnost dodávat určité stanovené množství zemědělských výrobků státu a s tím související represe vyplývající

z jejich neplnění. MNV řešil množství těchto případů, kdy velmi záleželo na mezilidských vztazích v obci, na charakteru členů MNV a na skutečné situaci zeměděle. Drobným zemědělcům, převážně starým lidem, bylo často odpouštěno bez dalších trestů. U středních zemědělců, kteří byli dobrými hospodáři, se usilovalo o vstup do JZD, a proto byli trestáni pokutami v řádu tisíců. U těchto pokut se často už předem počítalo, že je nebudou moci zemědělci splatit, a proto jim bylo nabízeno, že po vstupu do JZD jim bude pokuta prominuta. Z uvedeného vyplývá, že byl postup proti soukromým zemědělcům individuální a ovlivněn mnoha faktory. Přes veškeré snahy režimu bylo po skončení první vlny kolektivizace, tedy roku 1953, v okrese Pardubice stále 62 % orné půdy v držení soukromého sektoru.

Cílem bylo, aby vznikla práce autentická, která v člověku probudí hlubší zájem a donutí k zamyšlení nad tím, jaký byl život soukromého zemědělce té doby. Proto byla do textu včleněna řada konkrétních osudů lidí, aby nevznikla práce plná jen holých fakt. Fondy v SOkA Pardubice poskytly dostatečné množství informací, aby bylo možné záměr provést. Začátek práce měl seznámit s vývojem situace v zemědělství od konce druhé světové války a vypsání zákonů si kladly za cíl udat právní rámec, ve kterém se případy zemědělců odehrávaly.

Do budoucna bych se chtěla tématu venkova dále věnovat ve své diplomové práci, kde bych se zaměřila právě na sociální stránku přeměny vesnice na socialistickou vesnici, na mezilidské vztahy, které byly tímto přerodem pozměněny.

Seznam pramenů a literatury

Písemné prameny

SOkA Pardubice, fond JNV Pardubice 1949–1954, kartony 96, 109, 15, 67.

SOkA Pardubice, fond ONV Pardubice 1954–1960, karton 11.

SOkA Pardubice, fond MěstNV Lázně Bohdaneč, karton 37.

SOkA Pardubice, fond MěstNV Sezemice, kartony 21, 23.

Tištěné prameny

Edice

GOTTWALD, Klement, *Boj o chléb vítězně skončen. Projev na dožínkové slavnosti v Buštěhradě*, in: Deset let: sborník statí a projevů 1936–1946. Praha, 1949.

Košický vládní program, dostupné online (http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf), [citováno k 12. 4. 2018].

Studijní materiál vybraných stranických usnesení v zemědělské politice KSČ, Praha 1975.

Tisk

Vesnické noviny Pardubicka 1952–1954.

Zákony

Zákon ze dne 1. 4. 1947 č. 55/1947 Sb., o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=55&r=1947>) [citováno dne 29.4. 2018].

Zákon ze dne 11. 7. 1947 č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=142&r=1947>) [citováno 29. 4. 2018].

Zákon ze dne 14. 8. 1947 č. 145/1947 Sb., o organizaci zemědělců republiky Československé, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=145&r=1947>) [citováno 20. 4. 2018].

Zákon ze dne 23. 2. 1949 č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech, dostupné online (<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=69&r=1949>) [citováno 30. 4. 2018].

Vládní nařízení ze dne 25. ledna 1949 č. 7/1949 Sb., o výkupu a dodávce zemědělských výrobků podle smlouvy, dostupné online (<http://www.epi.sk/zzcr/1949-7>) [citováno 25. 5. 2018].

Literatura

BAŽANTOVÁ, Ilona, *Družstevní a svépomocné koncepce v českém ekonomickém myšlení. Vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do roku 1948*, Praha 2002.

BOŠTÍK, Pavel, *Velká krize kolektivizace v Pardubickém kraji*, in: *Theatrum historiae* 15 (2014), s. 325-348, dostupné online (http://uhv.upce.cz/data/File/theatrumhistoriae/th15_2014.pdf), [citováno k 12. 4. 2018].

HRABA, Zdeněk, *Kolektivizace a transformace československého a českého zemědělství v letech 1945-2004. Právně normativní pohled*, Praha 2013.

CHARVÁT, Jakub, *Analýza průběhu a výsledku voleb do národního shromáždění konaných v roce 1946*, in: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014.

JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha, 2008.

JENÍČEK, Jaroslav, *K některým otázkám zajištění výživy a zásobování na Pardubicku v roce 1947 ...*, in: *Léta 1947, 1948 na Pardubicku*, Pardubice 1968, s. 3–23.

KAPLAN, Karel, *Až k vítězství hradeckého programu, Příspěvky k dějinám rolnického hnutí v letech 1945 až 1948 ve východních Čechách*, Havlíčkův Brod 1962.

MACOURKOVÁ, Anna, *Boj o vesnici. Analýza československého zemědělského tisku v období prvních let kolektivizace 1949–1955*. HOP. Historie - Otázky – Problémy, roč. 4, č. 2 (2012), s. 77–91.

MACOURKOVÁ, Anna, *Naučíme lidi milovat nový socialistický život. Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013, s. 139–149.

NEDVĚDICKÝ Kamil, *Role práva v procesu likvidace selského stavu*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013, s. 9–20.

PERNES, Jiří, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1948–1960*, in: *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1, s. 5, dostupné online (<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1709287/pernes.pdf>), [citováno k 12. 4. 2018].

PERNES, Jiří, *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948*, in: *Kolektivizace v Československu*, Jaroslav Rokoský, Libor Svoboda (eds.), Praha 2013.

PRŮCHA, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 1918–1992. 2. díl, Období 1945–1992*, Brno 2009.

SMETANA, Vít – KOCIÁN, Jiří (ed.), *Květnové volby 1946 a jejich domácí i mezinárodněpolitické důsledky*, in: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014.

ŤOPEK, František, *Za další rozvoj zemědělské výroby – za blahobyt rolníka*, Pardubice 1955.

URBAN, Jiří, *Venkov pod kolektivizační knutou: Okolnosti „příkladného“ politického procesu v okrese Nová Paka*, Praha 2010.